

Alternatif Bir Ekonomi Programı Sempozyumu
Gelir Dağılımında Adaletli Bölüşüm
Doç. Dr. Selin Pelek

Teşekkür ederim ben de bu güzel organizasyon ve fikirlerimize değer verip bizi çağırdığınız için. Son konuşmacı olmanın avantajları var. Birçok şey söylenmiş oluyor sizden önce. Ben de bu avantajın üzerine yaslanacağım biraz. Bugün aslında o tıkanma, Hasan'ın bahsettiği tıkanmanın bence önemli bir görüntüsünü veren yaşlı nüfusumuz üzerinden gideceğim. Niye önemli? Birçok sebepten ama bence Emekçi Hareket Partisi ve diğer sosyalist partiler açısından ekstra önemli. Çünkü bu ekip, bütün bu grup, alt grup, alt nüfus birçok çalışmada AKP'ye en çok destek veren - bence Hasan'ın anlattıklarıyla çok bağlantılıydı bu, o modernleşmenin iyi tarafını yakalayan bir jenerasyon bunlar - yani işte sokak röportajlarından örnek verdi Hasan, mutlaka karşınıza çıkmıştır. İşte siz bilmezsiniz, biz çamurlu yollardan yürüdük falan diyenler. Şimdi hepinizin cebinde telefon var diyenler. Tabii ki karikatürize bir şey bu, ama bir gerçekliği var.

Şimdi son çalışmalar bu grubun en çok şikayet eden grubu olduğunu, AKP'den en hızlı kopuşu gerçekleştirdiğini ve sayıca da giderek artan bir hoşnutsuzlar kümesi oluşturduğunu gösteriyor. Ben dolayısıyla sosyalist partilerin emekli hareketine, emekçilerle beraber emekli hareketine diyeyim işçileri dışlamaksızın tabii ki ya da öğrencileri, emeklilere daha çok eğilmesi gerektiğini, bunu siyasi ajandalarına bir başlık olarak koymasına gerektiğini düşünüyorum. O yüzden Sezgin'le, bir meslektaşımınla yaptığımız, aslında büyük bir projenin küçük bir kısmını burada sizinle paylaşmak istedim.

Amacımız şuydu, ana akım iktisatta birtakım kabuller var. Bir tanesi sosyal güvenlik sisteminin açık vermesinin bir sorun olması gibi. Sanki sosyal güvenlik sistemimiz bir firma, bir şirket. Açık vermemesi lazım, işte denk olması lazım bütçesi gibi anlatılıyor. Bunu maalesef sadece ana akım iktisat değil; öğrencilerimden tutun çevremde muhalif gözüken insanlar, hatta diyelim ki epeyce muhalif gözüken insanlar da destekliyor. Emekli nüfus, çok erken emekli olduğu için biz şu an bu kadar işsizlik yaşıyoruz. Bu şey bir ezberi hani nasıl diyelim üzerinde çok düşünülmeden konuşulan bir takım çıkarsamalar. Biraz derdimiz bununla uğraşmaktı. Acaba bu yaşlı nüfusun bu kadar yoksullaşmasına bakarken, sorun gerçekten sosyal güvenlik sisteminin açık vermesi miydi de bu insanları 16 bin liraya mahkum ettiler, bu hayatının sonuna gelmiş insanları?

O yüzden biz "bir demografik dönüşüm var yaşılanıyor nüfus" gibi bir projeksiyon yapmanın ötesine geçmek istedik. Buradaki sosyal boyuta bakmak. Bu insanlara dair ne söyleyebiliriz? Toplumsal sorumluluğumuz nedir? Bunu nasıl aşabiliriz? Bunları sorgulamak istedik.

Dediğim gibi, sosyal güvenlik sistemi krizde midir? Dengede olması mı gerekir? Bu çok satın alınmış bir çıkarsama. Bununla biraz uğraşmak istedik. Yaşlılık ekonomisinde toplumsal cinsiyet örüntülerini bulmak istedik. Kadınların durumundan birazdan bahsedeceğim. Çok daha acıklı. Ve eşitsizlik ve yoksulluk nasıl ölçülür? Bunun üzerine

kafa yorduk. Bir de kamusal kaynakların durumu ne? Buna baktık. Kabaca derdimiz buydu. Ben de size bunları anlatacağım.

Hasan da bahsetti, Gamze Hoca da bahsetti. Çok hızlı dönüştü Türkiye toplumu. Örneğin bugün kadın başına düşen çocuk doğurganlık oranı 1,5. Norveç'ten daha düşük bu. Ben çocukken hatırlıyorum, "çok çocuk çok yük" diye şeyler vardı her yerde. İşte sağlık ocaklarında, okullarda böyle Türkan Şoray'ın falan oynadığı şeyler yapılıyordu. İşte çocuk doğurmayın, doğurmayın. Şimdi Norveç'ten daha düşük bir doğurganlık oranımız var. Bu kadar kısa bir zaman dilimi için birçok ülkenin bence kaldıramayacağı bir dönüşüm. Burada bir kriz olması haklı bir söylem. Beklenen bir şey değildi bu. Bu kadar çocuk sayısının düşmesi. Bugün Türkiye çok yaşlı ülkeler kategorisinde sayılıyor, Japonya ile İtalya ile beraber.

Şimdi bunu 15 sene önce konuşsak bence bu noktaya gelmezdi. Buna ilk dikkat çeken TÜSİAD oldu bu arada. 1999 tarihli bir raporu var TÜSİAD'ın. Bu çalışmalarda hep referans verilen bir rapor. Diyor ki fırsat penceremiz kapanıyor. Fırsat penceremiz ne demek? Biraz onu açayım. Hakim iktisat da bunu kullanır. Kısmen alternatifler de kullanılır. Nüfus önemli bir şeydir arkadaşlar. 15-65 yaş arası nüfus bizde üretken nüfus olarak tanımlanır. 65 yaş sonrası, şimdi her ne kadar aşılış olsa da bir dinlenme dönemidir aslında. Dolayısıyla 15-65 yaş nüfus oranınız yüksekse, gelişmekte olan ülkelerde bu oranların yüksek olduğu bir dönem vardır. Ve siz bu nüfusu düzgün eğitip hocamızın bahsettiği gibi verimli bir sektörel yapıyla buluşturabilirsiniz bir üst lige geçersiniz. Bunun başarılı örneği olarak Asya ülkeleri veriliyor. Biraz önce konuşuldu. Mesela Güney Kore bunun başarılı örneklerinden biri olarak görülüyor. TÜSİAD demiş ki 1999'da, bakınız bizim fırsat penceremiz kapanıyor. Bu nüfus eninde sonunda yaşlanacak. Bu oranlar düşecek demiş ve ondan sonra geldiğimiz noktada bugün doğumda beklenen yaşam süresi. Neyse ki çok iyi bir gelişme. Hasan'ın bahsettiği özellikle sağlık emekçilerinin yoğun çabasıyla ve özverisiyle, iyi bir sağlık hizmetiyle bugün doğumda beklenen yaşam süresi kadınlarda 80, erkeklerde 74,5 yıl.

Peki bu yaşlanan nüfusa karşılık kamusal cevabımız neydi? Akdeniz ülkelerine ait, Güney Avrupa modeli olarak da geçiyor Akdeniz ülkesi olarak da geçiyor, burada konumlanıyor Türkiye'nin sosyal güvenlik sistemi. Kabaca şöyle: Prim ödedikçe yardım alabiliyorsunuz. Emeklilik hakkı diyelim. Aile çok temel bir yerde duruyor. Yani işte insana çocukları bakar diye düşünülüyor. Bu bir devlet politikası olarak da var. Bugün bu kadar az yaşlı bakım evinin olmasının sebebi de bu. Devlet de bunu içselleştirmiş. Çünkü bizim modelimiz bu. Genel sağlık hizmetleri vergilerle finanse ediyor falan. Çok detaylara girmeyeyim. Bu sınıflandırmada biz burada duruyoruz.

Verileri de geçeyim. Bunların bir kısmı herkese açık veriler, bir kısmı sadece akademisyenlerle paylaşılan veriler. Birçok veri setiyle çalıştık bu proje için. Bu herkese açık bir veri aslında. Bağımlılık oranı 65 yaş üstü nüfusun demin bahsettiğim üretken nüfusa oranı. 2007'den itibaren almışız, hızlı bir artış var. Dediğim gibi bu zaten 10'u geçtiği anda siz yaşlı kategorisindesiniz. Yani Türkiye de bu kategoride şu anda.

Bir kere bu jenerasyon nasıl bir jenerasyondur? Önce biraz onunla ilgili bir şeyler söylemek isterim size. Bu jenerasyon Hasan'ın bahsettiği gibi, benzemediğimiz babaannelerimiz. Yani eğitim olanaklarından faydalanmamış, Benim kuşağımın dahil

olduğu kitlesel eğitime erişememiş Dolayısıyla prim ödememiş, dolayısıyla özellikle kadınlarda emeklilik hakkına erişememiş bir jenerasyon. Bugünkü yaşlı nüfusumuz, bugünkü AKP'nin en önemli destekçileri olarak gördüğümüz nüfusumuz, böyle bir nüfus. Örneğin erkeklerin 60-64 yaş arasında yüzde 81'i emekli, kadınlarda ise sadece yüzde 23. Şimdi bu kadınlar ne olacak? Burada toplumsal bir sorumluluk var. Ya bunu gerçekten aileye bırakacağız, ki birazdan anlatacağım artık bu aile de yıkılmış bir fenomen, ya da biz toplumsal olarak, sosyalist kamuoyu olarak, alternatif bir ekonomi düşünen insanlar olarak bu sorumluluğu toplumsal olarak yükleneceğiz.

Bir başka çalışma daha var, onları da zikretmek isterim. Çalışmalarını çok beğendiğim iki meslektaşım. 65 yaş ve üzeri nüfus için erkeklerin yüzde 97'sinin kendine ait bir geliri var. Bu sadece emeklilik geliri değil, faiz geliri, kira geliri, bir şekilde bir geliri var. Kadınlarda bu oran yüzde 68 durumunda. Hiçbir gelir yok geri kalanların.

Bu ise emekli aylığı, demin bahsettiğim şey. En alttakini kırmızıya boyamıştım daha kolay gözüksün diye, erkek kadın farkını anlamanız için. Emekli değil özellikle kadın nüfusu. Olması da çok bir şey değiştirmiyor, onu birazdan söyleyeceğim, ama neyse yani en azından öyle bir geliri de yok. Dediğim gibi eğitimsiz bir nüfus. Lise altı eğitilmiş oranı, neredeyse tamamı bu kadınların. En sonunda gösterdiğim şekliyle. Kitlesel eğitim olanaklarından imkansız bırakılmış, ona erişememiş bir jenerasyondan bahsediyoruz. Yaşla beraber kayıtlı çalışma oranı ve istihdam oranı düşüyor. Dul yetim aylığı, diyebilirsiniz ki eşinden bir şey kalmıştır, o da yani 65 yaş üstü, eşleri vefat etme potansiyeli en yüksek diyelim, onlarda da yarısı bile değil. Geliri yok yani bu insanların özetle.

Daha sonra şunu gördük. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi sağ olsun bunların kayıtlarını çok güzel tutuyor, demin de zikredildi. İş cinayetlerinde dahi bir yaş ilerlemesi var. 75 yaşında bir işçi vinç kullanırken ölebiliyor. Tarlada çalışırken kalp krizi geçirebiliyor. Çünkü şu çok net. Orada ikinci bir gösterge olarak bunu görüyoruz. Çünkü artık emeklilik dönemi dediğimiz şey, bir dinlenme dönemi değil. Bir ikinci çalışma dönemi. Kimin elinden ne geliyorsa. Kimisi tarlasına dönüyor. Kimisi inşaatta çalışmaya devam ediyor. İşte hocalar daha geç emekli oluyor falan. Olabildiğince istihdamda geçirilen ay sayısında artış var. Bu bizim istatistiklerden de çıkıyor. Sizi çok boğmayayım şimdi öyle olmuş böyle olmuş diye.

Ne oluyor? Ücretlilik azalırken kendi hesabına çalışmada bir artış var. Kendi hesabına çalışmanın içerisinde tarım var, düzensiz işler var, sokak satıcılığı var, inşaatta gününbirlik işler var, kalıpçılar vesaire kendi hesabına iş yapanlar. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar da daha çok kadınlar. Bunlar da işte torun bakıyor, elinden geldiğince ev işlerine yardımcı oluyor.

Bu arada bir anekdot anlatmakta herhalde beis yok bu tip toplantılarda, sıkıcı akademik toplantılar gibi olmadığı için. Ben bu çalışmaya ilk başladığımda yine bir davet gelmişti. Yani bilinç yükseltme grubu gibi bir şeydi. Orada yaşı daha genç kadınlar da vardı, daha ileri kadınlar da vardı. Bir tane öğretmen dedi ki bana, işte anlattım yine bu veriler, aşağı yukarı aynı şeyler. Ben 20 küsur yaşında öğretmen oldum. Yüzlerce öğrenci yetiştirdim. Okuma yazma öğrettim onlara. Mezun oldular, meslek sahibi oldular. Evlendim, kendi çocuklarımı okuttum. Onlar büyüdüler. Ondan sonra emekli oldum,

kayınvalideme baktım, onu uğurladım. Eşime baktım, onu uğurladım. Torunlarımı büyüttüm ve artık bu yaşımdayım. Şimdi şunu anladım, kimse bana bakmak istemiyor. Ne devlet bakmak istiyor ne ailem bakmak istiyor. Bu düzen, bu ataerki dedi, biraz da feminist bir ekikti, alabileceği her şeyi aldı benden. Şimdi ben bir şey bekliyorum, artık bana kimse bunu vermek istemiyor. Bence bu kuşakla ilgili temel sorunumuz burada.

Ücret kısmına gelelim, maaşlar kısmına. AKP'nin işte tıkanma noktalarından bir tanesi bu. 2001'de en düşük işçi emeklisi aylığının asgari ücret oranı 1.2 katken bugün 0.6 kat. Memurlardaki kayıp daha yüksek. En düşüğü 1.6'dan 0.8'e düşmüş. Ama en yüksek aylıklarda da bir düşüş var. Dolayısıyla asgari yaşam standardının altında, eğer erişebildiyeniz emekli maaşınıza, asgari yaşam standardının altında bir hayatınız var. Ve buradan çıkış da yok. Yani yaşlı yoksulluğu bildiğimiz anlamda bir yoksulluktan farklı. Çünkü şimdi diyeceksiniz ki, üniversiteliler de yoksul. Evet yoksul ama üniversiteler öğrenci, genç. Bedeni yerinde, zihni yerinde. Bu insanların artık yoksulluktan çıkma ihtimali de yok. Şansının yaver gitme ihtimali de yok, milli piyangodan iyi bir şey çıkmazsa. Dolayısıyla burası gerçekten toplumsal bir sorumluluk.

4A, 4B, 4C... Hepiniz aşinasınızdır. İşçi emeklileri, bağkur emeklileri ve memur emeklileri. En hızlı düşüş memur emeklilerinde, ama bunlar minimum aylıklar. Şunlar ise maksimum aylıklar. En üst düzey memur kimdir, en üst düzey kamu görevlisi? Erdoğan değil mi yani? Bugün emekli olsa 80 bin lira maaş alacak. Olmaz yani, ben de olsam ben de bir daha seçim kazanmaya çalışırım.

Dikkat çekmek istediğim noktalardan bir tanesi cinsiyet ayrışmasıydı. Çok klasik bir ölçüm yöntemimiz var. Medyan gelirden az önce bahsettik ne olduğunu, işte ortadakinin geliri. Bu medyan gelirden yoksulluk ölçümünün de şöyle bir handikapı var. Ortadaki gelir düşünce, bir kısmımız yoksulluktan çıkmış gibi gözüküyoruz ama yani bu görelili bir yaklaşım. En azından onun handikapını da söylemek isterim. 2018 yılından itibaren ciddi bir bozulma var. Kur şokuyla beraber, bu Hasan'ın da benim de katıldığım bir tespit. Asıl bizim iktisadi sorunlarımız 2018 kur şokuyla başladı. Memurlar açısından da, işçiler açısından da, yaşlılar açısından da. Ondan sonraki artış bir daha geri dönmüyor. Ve kadın erkek arasındaki ayrışma da net. Emeklilerimizin yüzde yirmisi, ortanca gelirin yüzde altmışının daha altında ve kadın erkek arasında da bir ayrışma var. Özeti bu hikayenin.

Bu işin teknik kısmıydı. Şuna baktık. Acaba sosyal transferler bizim eşitsizliğimizi düzeltiyor mu diye baktık. Çok detaya girmeyeyim. Şunu bulduk, ilgilenenlerle belki daha sonra konuşuruz. Yüzde 1 arttırmak kamu transferlerini, emekli aylıklarına diyelim. 6 puan düzeltiyor Gini endeksini. Önemli bir şey. İleri yaşta gelir konusunu önemsemeliyiz. Özetle bu toplumsal barışımız için önemli bir şey.

En önemli sosyal transferimiz hala emekli aylıkları. Uzun uzun anlatmayacağım. Şeye baktık, ileden alınan işte hem bu kentleşmeyle beraber o bağların ayrışması, az çocuk sayısı, bütün bunlar yaşlı bakımının daha toplumsal bir şey olması gerektiğini düşündürüyor. Zaten son bir haftada çok moda oldu. İlk Gazete Oksijen yaptı galiba, izlemiştirsinizdir. Ankara'da, Ulus'ta otellerde kalan yaşlıları. Ondan sonra pıtrak gibi başka haberler izledi bunu. Çanakkale'den çıktı, Eskişehir'den çıktı, AŞTİ otagarda

kalanlar çıktı. Bunlar devam edecek. Gerçeklik bu. Yani bu gerçeklikle yüzleşmemiz bizim için iyi.

Adaletli gelir dağılımı ve toplumsal refah açısından tekrar ederek bitireyim. Önemli bir başlık olduğunu düşünüyorum yaşlı yoksulluğunun. Ve bunun için artık klasik aile desteğinin geri dönülemez bir şekilde aşındığını düşünüyorum. Diyeceklerim bunlar. Sosyal transferlerin etkisi daha yüksek olacak. 2007 yılı için bu egzersizi yaptığımızda mesela daha düşük gözüküyor Gini endeksindeki düzeltme sosyal transferlerde. 2023'te daha yüksek gözüküyor. Çünkü insanlar oraya daha bağımlı artık. Dolayısıyla politika başlıklarımızdan birinin yaşlı yoksulluğu, yaşlanan nüfus ve bu nüfusun sadece bir aktüeryal denge değil, yani bir sosyal güvenlik sistemindeki bir denge değil, bunun toplumsal bir sorun olduğunu kabul etmenin önemli bir şey olduğunu düşünüyorum. Teşekkür ederim beni dinlediğiniz için.